

دانشگاه امام صادق علیه السلام

مرکز تحقیقات

و درسهای آن برای جمهوری اسلامی ایران صندوقهای وقفی در جهان

(نوبت دوم)

۱۳۸۳-۳-۲

گزارش تحقیقاتی

باسمه تعالی

قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ (رسول الله ﷺ)

عبدۀ تبریزی، حسین، ۱۳۳۰-

صندوقهای وقفی در جهان و درس‌های آن برای جمهوری اسلامی ایران /
حسین عبدۀ تبریزی. - تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، مرکز تحقیقات، ۱۳۸۳.
۲۷ ص. - (گزارش تحقیقاتی)

توصیفگرها: وقف ایران، وقف (فقه)، صندوقهای وقفی

شماره بازیابی: ۱۳۸۳-۳-۲

تاریخ انتشار(اول): خرداد ماه ۱۳۸۳

تاریخ انتشار(دوم): مردادماه ۱۳۸۴

صفحه آرایی: غفور بابایی

حروفچینی: عنایت الله گرشاسبی

شماره گزارش: ۱۳۸۳-۳-۲

● استفاده از این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

● کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز تحقیقات است

● آراء مندرج در این اثر، ضرورتاً آراء ناشر نیست

عنوان: صندوقهای وقفی در جهان و درسهای آن برای

جمهوری اسلامی ایران

سخنران: دکتر حسین عبدۀ تبریزی - دبیر کل بورس اوراق

بهادار تهران

تهیه و تنظیم: گروه مطالعاتی نظام مالی اسلامی مرکز تحقیقات -

علی صالح آبادی

حوزه مطالعاتی: مطالعات مالی - اسلامی

تاریخ برگزاری: ۱۳۸۳/۲/۱۵

آدرس: تهران بزرگراه شهید چمران. پل مدیریت. دانشگاه امام صادق علیه السلام. مرکز تحقیقات

نمابر: ۸۰۹۳۴۸۴

تلفن: ۸۰۸۳۷۹۴

E-mail: research @ isu.ac.ir

www. isu.ac.ir/research center.htm

سخن ناشر

از جمله وظایف و کارویژه های مراکز تحقیقاتی، تامل عالمانه و روش‌مندانانه در باب موضوعاتی است که به نوعی در سطح جامعه علمی یا اجرایی مطرح هستند. مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق علیه السلام به منظور انجام این مهم، طیف متنوعی از فعالیتهای را در دستور کار خود دارد که از آن جمله می‌توان به برگزاری سخنرانی علمی، نشستهای تخصصی، همایش و سمینار، کارگاههای موردی و ... اشاره داشت. اگر چه انجام فعالیتهایی از این قبیل می‌تواند فی‌نفسه مفید باشد، اما اطلاع‌رسانی و بیان دستاوردها ضرورتی دیگر است که مکمل فعالیت بالا به شمار می‌آید. اثر حاضر با این هدف تهیه شده و تلاش می‌نماید تا گزارشی از فعالیتهای پژوهشی به انجام رسیده را خدمت علاقه‌مندان ارایه دهد. لازم است در این ارتباط یادآوری شود که:

۱. اثر حاضر گزارش فعالیت علمی است که توسط مرکز تحقیقات تهیه شده و علاقه‌مندان برای اطلاع از مشروح مباحث مطرح شده لازم است تا به متن اصلی مراجعه نمایند.
۲. متون اصلی مربوط به هر فعالیت پس از تنظیم و تایید صاحب متن، منتشر خواهد شد.
۳. به منظور تسهیل در دسترسی، گزارشها و متون اصلی فعالیتهای علمی - پژوهشی بر روی صفحه مرکز قرار می‌گیرد. برای این منظور می‌توان به آدرس زیر مراجعه کرد:

http://www.isu.ac.ir/research_center.htm

مرکز ضمن استقبال از سایر نظرات کارشناسی در این زمینه، آمادگی خود را جهت دریافت و بهره‌برداری از دیگر دیدگاهها اعلام می‌دارد. امید آنکه از طریق تضارب افکار کارشناسانه، زمینه ظهور اندیشه‌های صائب بیش از پیش فراهم آید.

دکتر اصغر افتخاری

رئیس مرکز تحقیقات

چکیده:

مقوله وقف از جمله موضوعاتی است که در کشورهای پیشرفته جهان مطرح است. در همه کشورهای دنیا ثروتمندان بویژه در سنین بالا تمایل دارند بخشی از ثروت خود را جهت اهداف خیرخواهانه‌ای وقف نمایند. با اعمال مدیریت حرفه‌ای و مدرن بر صندوقهای وقفی در جهان، این نهاد مالی با کارآیی بالایی فعالیت می‌کند. این مجموعه به عملکرد صندوقهای وقفی در جهان می‌پردازد و تجربه صندوقهای وقفی، ساختار و نظام حاکم بر آن و نقش این نهاد مالی در بازار سرمایه جهانی را مورد مطالعه قرار می‌دهد و درسهای آن در مورد ایران جهت گسترش این نوع صندوقها ارایه می‌گردد.

۱- مقدمه

در همه کشورهای دنیا ثروتمندان به ویژه در سنین بالا، گرایش دارند بخشی از ثروت خود را در زمان حیات خود، به مصرف اهداف خیرخواهانه ای تخصیص دهند که پس از درگذشت آنان نیز پایدار بماند. دولتها نیز کوشش می کنند که با بسترسازی لازم، و بدون دخالت در فرآیند مدیریت دارایی هایی که واقفان کنار می گذارند، امکان سرمایه گذاری کارآمد این دارایی ها را فراهم آورند و با حمایت قانونی و مالیاتی، جریان وقف را تقویت کنند.

نهاد «وقف» نیز همچون سایر نهادهای مالی در کشور های توسعه یافته با کارایی بالا کار می کند، و به ساز و کاری جهت تخصیص بهینه دارایی ها، تحقق اهداف اجتماعی، و تقویت بازار سرمایه انجامیده است، در حالی که در کشورهای توسعه نیافته، بویژه به دلیل دخالت اجرایی دولتها، به نهاد کم اثرتری بدل شده است.

چنین است که در جمهوری اسلامی ایران، حکومتی مبتنی بر ارزشهای دینی، گفته می شود که حجم دارایی های وقفی، از بسیاری کشورهای جهان نازل تر است، و صندوقهای وقف کمترین نفوذی در بازار سرمایه ندارند. دلیل اصلی غیر از ضعف سازوکار تعریف شده برای وقف که در این مقاله در حاشیه به آن پرداخته شده است، عدم سازماندهی صحیح سرمایه های مبتنی بر وقف است. نمونه شهرهای جنوبی کشور، مثال های بسیار ارزنده ای است. مثلا در گراش و یار در استان فارس، مشاهده می شود که خیران و واقفان دهها ساختمان مدرسه و دانشگاه در کنار هم ایجاد کرده اند که همه خالی و بدون استفاده باقی مانده است. یعنی، آنجا هم که منابع مالی عمده ای توسط نیکوکاران قابل تجهیز است، نظام هدایت وقف برای خلق دارایی هایی که مورد نیاز منطقه و مردم آن باشد غایب است.

به علاوه در سالهای بعد از انقلاب اسلامی، وقف نیز همچون بسیاری از فعالیتهای دیگر در کشور دولتی تر شد، و درست در مقابل خواست واقفان و خیران که نظارت و مدیریت خود و مدیران برگزیده خود را بر وقف خواهان بوده اند، ابتکار عمل از دست آنان بیش از گذشته خارج شد. در این مقاله، چشم اندازی از وقف در سایر کشورها ارائه می شود تا روشن شود که این سنت نیکو محدود به ایران و اسلام نیست، و به علاوه، مدرنیسمی که در این حوزه بر نهادهای وقفی حاکم

شده است، در ایران هنوز برقرار نشده است، بعلاوه، مقاله به طور مشخص به سیاستهای سرمایه گذاری و تخصیص منابع سازمانهای وقفی می پردازد.

۲- هدف صندوقهای وقف

خیرات، مبرات، نذورات، فعالیتهای خیریه و وقف محدود به سنت اسلام و پهنه ایران نیست، و عرصه عمل آن به گستره تمام مظاهر و جغرافیای بشر است. مردم در همه کشورها با توجه به اعتقادات خود، اموال خود را وقف اهداف مختلف می کنند، و با تشکیل موقوفات، می کوشند تا رفاه گروههای هدف را ارتقاء بخشند و یا اهداف خیر خواهانه ای را متحقق کنند دروقف(و با کارکرد صندوق های وقفی^۱) در همه جا، کم و بیش، پول یا دارایی های دیگری که برای هدف خاصی اختصاص یافته، مدیریت می شود. اعطا کننده پول و یا سایر دارایی ها، خیر و یا واقف همواره تاکید دارد که اصل مال می باید محفوظ بماند، و تنها از محل سود و عواید آن، اهداف تعیین شده که عمدتاً خیرخواهانه است، تامین مالی شود.

نهاد وقف در کشورهای غربی به مثابه «نهاد مالی» قدرتمند در تجهیز سرمایه برای حل مشکلات اجتماعی، جایگاه مطلوبی دارد؛ در حالی که به رغم پشتوانه فرهنگی عمیق و انگیزه های قوی دینی، به دلیل برخی موانع موجود، جمهوری اسلامی ایران نتوانسته است از ظرفیت ها و قابلیت های بالای این سیره نیکو به شکل کارآمدی برخوردار شود. دلیل موانع نظری بروز «صدقه جاریه» به عنوان نهاد قدرتمند مالی، عمدتاً به دو حوزه «شناخت» و «حفظ اصالت» مربوط می شود. در حوزه اول، این سیره نیکو که بر اساس تعارف اولیه ارائه شده در منابع اصیل اسلامی، اعم از قرآن و سنت، به معنای اختصاص مال معین برای اهداف خیر معین در طول زمان و برای کسب ثواب ابدی مستمر برای اختصاص دهندۀ مال است، در بیان فقهای اسلام، با توجه به ویژگی حبس عین در فرآیند در صدقه جاریه، با کلمه «وقف» مورد اشاره قرار گرفته است، و عمدتاً با عبارت «تحبیس الاصل و تسبیل المنفعه» تعریف شده که به معنای حبس اصل و رها گذاردن منفعت است.^۲ با رواج این تعریف، کلمه «وقف» به تدریج جایگزین عبارت «صدقه جاریه» شد. در نتیجه، با توجه به وجود مفهوم «ایستایی» در کلمه «وقف» از یک طرف و موقعیت اقتصادی توسعه نیافته صدر اسلام

از طرف دیگر، دایره اموال قابل اختصاص به اهداف خیر در قالب وقف تنگ گردید. مثلاً، وقف دارایی سیالی چون «پول»، صحیح شمرده نشد و استدلال شد که چون پول «همچون خوراکی و شمع، با استفاده از بین می رود»^۲ وقف آن صحیح نمی باشد. حال آنکه غیث پول با خوراکی و شمع، غیث مع الفارغ است. چه پول به عنوان دارایی مالی، خلق ارزش می کند و مصرف آن می تواند موجب زوال آن نباشد. این تعریف محدود از «صدقه جاریه» منجر به محرومیت جوامع اسلامی از توسعه هر چه بیشتر این سیره نیکو گردیده است، به طوری که امکان تجهیز بسیاری از دارایی های مالی در قالب وقف ناممکن شده و در موارد محدودی هم که اجازه داده شد هم الزامات حفظ ارزش آن نادیده گرفته شده است.

مانع دوم برای توسعه وقف، به حوزه «حفظ اصالت» مربوط است به رغم تأکید احکام شرعی بر تحقق اصل ماندگاری و جلوگیری از اضمحلال تدریجی اموال موقوفه حفظ اصالت و ماندگاری وقف، حفظ عین موقوفه معنی می شود و به معنای حفظ «ارزش» موقوفه تعبیر نمی شود. به عبارت دیگر، ماندگاری وقف در حفظ شکل فیزیکی آن جستجو می شود، و کمتر به منفعت زایی و ارزش اقتصادی توجه می شود. چنین است که تبدیل دارایی برای حفظ ارزش وقف (تبدیل به احسن کردن) با دشواری بسیار همراه است و به جای کوشش برای حفظ ارزش، توجه به حفظ «عین» مال معطوف شده است. این وضعیت در وقف غربی مشاهده نمی شود و محدودیتهایی از این دست، برای واقفان وجود ندارد.

در زبان انگلیسی، کلمه تراست^۳ عبارت از ترتیبی است که در آن دارایی شخصی یا اشخاصی با هدف مشخص توسط شخص یا اشخاص دیگری نگاهداری می شود. معادل این واژه در فارسی «دارایی امانی» است. معمول ترین شکل تراست، تراست وصیتی یا وصیت نامه ای^۴ است که پس از مرگ دارنده دارایی شکل می گیرد. تراستهایی را که در طول عمر مالک دارایی شکل بگیرد، تراست سرپرستی^۵ گویند. جایی که منافع تراست به شخص یا اشخاص معینی برسد (اعم از اعضای خاندان و یا غیر از آن) به این تراست، تراست اختصاصی^۶ گویند اگر منافع تراست به عامه برسد، به این تراست، تراست عمومی^۷ گویند بیشتر تراستهای عمومی مؤسسات خیریه اند که معافیت مالیاتی هم دارند. صندوق های وقفی از نوع تراست های عمومی اند.

وقتی به هدفهای سازمانهای وقفی توجه می کنیم، در می یابیم که طیف گسترده ای از اهداف طرف توجه واقفان بوده است: کمک هزینه زندگی، حمایت از دانشجویان و طلاب، تامین دارو و خدمات پزشکی، حمایت از هنر، حمایت از ورزشکاران، حمایت از منطقه های خاص (توسعه منطقه ای، حمایت از تحقیقات، حمایت از نشر، حفظ محیط زیست، و...)

گاهی هدفهایی که برای عواید حاصل از صندوقهای وقف ارائه می شود، بسیار محدود است. مثلاً صندوقهای وقف بسیاری هنر سیاهان آفریقا را مورد حمایت قرار می دهند؛ یا صندوق وقفی کلاگستون از دانشجویان حمایت می کند^۹ علاقمند به خبررسانی در مورد معلولان است و از پژوهش هایی حمایت مالی می کند که در حوزه رسانه های عمومی و مطالعات مربوط به معلولان کار می کنند. به هر حال، اکنون سازمانهای وقفی جهان هزینه های تداوم فعالیت درصدها هزار دانشگاه و مؤسسه پژوهشی، مسجد و کلیسا، بیمارستان و آسایشگاه و ... پرداخت می کنند. ژول پلیسکی^{۱۰} طراح معروف در سال ۱۹۸۲ صندوق وقفی را تأسیس کرد که هدف ارتقای کیفیت طراحی داخلی حرفه ای را دنبال می کرد. این صندوق به دانشجویان کارشناسی دکوراسیون داخلی کمک هزینه و کمک شهریه پرداخت می کرد.

حتی دانشگاههای دولتی در دنیا صرفاً از طریق بودجه تأمین مالی نمی شوند در آمریکا، بطور متوسط، فقط ۴۰ درصد بودجه دانشگاههای دولتی را دولت می پردازد بیشتر این بودجه از طریق صندوقهای وقفی تامین می شود، و اموال وقفی به طور دائمی بخش بزرگی از بودجه دانشگاهها را پرداخته است.

هدف صندوقهای وقفی دانشگاه ایلینویز شمالی به شرح زیر تعیین شده است:

هدف آن است که راهبردهای مخارج و تخصیص داراییها برای صندوقهای وقفی بگونه ای انجام شود که قدرت مصرف از صندوقها، بعد از تعدیل برای تورم (به ارزش ثابت) و در طولانی مدت حفظ شود. بنیاد دانشگاه ایلینویز شمالی در قبال واقفان متعهد است که وجوه آنها را بگونه ای مصرف کند که حمایت از برنامه های مورد نظر آنها جنبه دائمی پیدا کند. در حال حاضر سبد داراییهای وقفی دانشگاه متشکل از دارایی های زیر است:

درصد	
۳۹	سهام سبد ۵۰۰ سهم استاندارد و پور ^{۱۱}
۲۶	سهام بین المللی
۵	سهام شرکتهای با سرمایه کوچک امریکایی
۵	شرکتهای پرمخاطره ^{۱۲}
۵	مستغلات
۱۱	اسناد خزانه دولت آمریکا
۴	اوراق قرضه شرکتهای با نرخ بالا
۳	اوراق قرضه بین المللی
۲	اوراق قرضه شرکتهای با رتبه بندی بالا

تصمیمات سرمایه گذاری صندوقهای وقفی دانشگاه را مؤسسه ای به نام کامان فاند^{۱۳} می گیرد که خود شرکت غیر انتفاعی مدیریت سرمایه گذاری در مؤسسات آموزشی است. این مؤسسه که خود جنبه خیریه دارد، ۲۲ میلیارد دلار برای مؤسسات آموزشی مختلف سرمایه گذاری می کند. سیاست مصرفی صندوقهای وقفی دانشگاه ایلینویز شمالی آن است که ۴٪ میانگین عواید سه سال آخر وجوه وقفی را مصرف کند. سود و عایدات مازاد بر این ۴٪، به سرمایه وقف اضافه می شود.

سیاستهای سرمایه گذاری و مصرف همه ساله در کمیته امور مالی صندوقهای وقف دانشگاه ارزیابی می شود. این کمیته می داند که همه بازده لزوما نقدینگی ندارد. یعنی عایدات سرمایه ای^{۱۴} حاصله را نمی توان توزیع و مصرف کرد، چرا که نقدینگی ای در کار نیست.

جدول زیر نمونه وار ارزش روز سبد دارایی های صندوقهای وقفی ۱۰ دانشگاه امریکایی را نشان می دهد. وقتی ارزش صندوق وقفی فقط یک دانشگاه در دنیا نزدیک به ۲۰ میلیارد دلار است، خواننده می تواند بر این سیاق تصویری از ارزش سازمانهای وقفی و خیریه جهان در ذهن مجسم کند:

دانشگاههای عمده ای که با وقف اداره می شوند

سال ۲۰۰۰

ارقام به میلیون دلار

ارزش روز سبد سرمایه گذاری صندوق وقف

۱۸,۸۴۴	دانشگاه هاروارد
۱۰,۰۸۵	دانشگاه یل
۱۰,۰۱۳	دانشگاه سیستم تگزاس
۸,۶۴۹	دانشگاه استنفورد
۸,۳۹۸	دانشگاه پرینستون
۶,۴۷۶	دانشگاه MIT
۵,۶۴۰	دانشگاه کالیفرنیا
۵,۰۳۲	دانشگاه اموری EMORY
۴,۲۶۴	دانشگاه کلمبیا
۴,۲۳۵	دانشگاه واشنگتن

پرداخت های وقف در همه کشورها کاهنده مالیات است، یعنی دولتها می پذیرند که معادل داراییهای تخصیص یافته واقف به موضوع وقف، مالیات آنها را کاهش دهند.

۳- انواع صندوقهای وقفی

صندوقهای وقفی متنوع اند و اهداف بسیار متفاوتی را دنبال می کنند. بنیادهای خیریه^{۱۵} صندوقهای متنوعی را اداره می کنند. بنابراین، در کشورهای پیشرفته، نحوه مدیریت صندوقهای وقفی مدتهاست که مدرن و حرفه ای شده است و بنیادهایی را می توان یافت که تا ۱۰۰ صندوق را اداره می کنند. به صندوقهای وقفی مدرن دنیا پول نقد، اوراق بهادار پذیرفته شده در بورسها، اوراق بهادار شرکت های غیر سهامی عام، املاک و مستغلات، بیمه نامه، و انبوهی از دارایی های فیزیکی و واقعی دیگر هدیه و هبه می شود.

بعضی از بنیادهای یاد شده، بنیادهایی ناحیه ای اند^{۱۶} و در محدوده خاص و یا روی موضوع خاص کار می کنند. هدف این بنیادها آن است که کمک کنند تا صندوق وقفی شکل بگیرد و هدف غیر انتفاعی دنبال شود، اما در عین حال تداوم تأمین مالی حفظ شود و منافع مداوم برای تحقق هدف

صندوق خلق شود. بنابراین، این بنیادها کمک می‌کنند خیرانی که وقت و تخصص ندارند و یا حتی همه منابع مالی را ندارند بتوانند سازمان دهی لازم را انجام دهند. در واقع، مؤسساتی وجود دارند که «خدمات مدیریتی وقفی»^{۱۷} می‌دهند نرخ‌هایی که این مؤسسات از واقفان می‌گیرند بین ۱ تا ۲٪ مبلغ وقف است. این میزان، هزینه‌های اداری و مدیریت سرمایه‌گذاری را پوشش می‌دهد. در واقع نمی‌توان با فرض استفاده از وقف خیرانی که آماده‌اند بدون دریافت دستمزد کار کنند، توقع داشت که مدیریت حرفه‌ای اعمال شود. معمولاً ارزان‌تر آن است که از مدیریت حرفه‌ای در قبال پرداخت وجه استفاده شود تا از مدیریت غیر حرفه‌ای خیرانی که حاضرند وقت و خدمات خود را وقف کنند. بنیادهای وقفی در عین حال بین صندوقهای وقفی که هدف مشابه دارند پل می‌زنند، و آنها را با یکدیگر هماهنگ می‌کنند.

صندوقهای وقفی را به شکل‌های دیگری نیز طبقه‌بندی می‌کنند و سازمانهای خیریه می‌توانند از کمک شرکت‌های خدمات مدیریت وقف برای تشکیل یکی از دو نوع صندوقهای زیر برخوردار شوند:

الف. صندوقهای نمایندگی سرمایه‌گذاری^{۱۸}

ب. صندوقهای وقفی سازمانی^{۱۹}

تفاوت عمده این دو نوع صندوق در مالکیت آنهاست. در صندوقهای نمایندگی سرمایه‌گذاری، شرکت خدمات به عنوان عامل و نماینده سازمان خیریه خاص عمل می‌کند و دارایی‌های وقفی‌ای را اداره می‌کند که به سازمان خیریه خاصی مربوط است. در هر زمان سازمان خیریه یاد شده می‌تواند دستور دهد که دریافت‌کنندگان منافع وقف چه کسانی می‌باشند و در زمان معینی هم کل دارایی‌ها به سازمان خیریه برگشت داده شود. در صندوقهای وقفی سازمانی و کل وجوه وقف در اختیار شرکت خدمات گذاشته می‌شود و هر سال فقط بخشی از عواید به سازمان خیریه مورد نظر بر می‌گردد. این ترتیب به واقفان اطمینان بیشتری می‌دهد که اصل سرمایه وقف به هیچ دلیلی مصرف نخواهد شد.

بدین ترتیب، صندوق نمایندگی سرمایه‌گذاری یا صندوق نمایندگی وقف دارایی‌هایی را برای مؤسسه خیریه نگهداری می‌کند و عواید آن را سالیانه به مؤسسه مربوطه می‌دهد. شرکت‌های خدمات مدیریت وقف این نوع صندوقها را تشکیل می‌دهند و به عامه یا حامیان مؤسسه ارائه می‌کنند و

مدعی اند که شفافیت و اعتبار بیشتری به آن می دهند و بدین ترتیب باعث می شوند که موقوفات و هدایای بیشتری جذب شود. تشکیل این نوع صندوق ها به مؤسسه خیریه اطمینان می دهد که از تداوم منابع مالی برای اهدافشان اطمینان یابند. تشکیل این صندوقها به تداوم رشد وثبات کمک می کند. شرکتهای خدمات مدیریت وقف یا بنیادهای وقفی در غرب صندوقهای وقف و اعانات متعددی را اداره می کنند.

از نظر دیگری نیز می توان صندوقهای وقفی را تقسیم بندی کرد:

الف. صندوق های وقف و اعانات دائمی^{۲۰}

ب. صندوقهای وقف و اعانات با عمر محدود^{۲۱}

در مورد اول، اصل موضوع وقف یا اعانه برای همیشه دست نخورده باقی می ماند و تنها عواید یا درآمد حاصل از اصل وقف می تواند برای مصرف و یا اضافه شدن به اصل در دسترس باشد. در مورد دوم، به محض رسیدن به شرایط خاص، اصل مبلغ وقف شده یا اعانه شده نیر می تواند به مصرف برسد.

صندوقهای وقف و اعانه را به اشکال باز هم گسترده تری می توان طبقه بندی کرد؛ مثلاً در

بروشور بنیاد نورفولک^{۲۲} می خوانیم که انواع صندوقها به شرح زیر است :

۱- صندوق های اختیاری^{۲۳}

۲- صندوقهای حوزه علاقه^{۲۴}

۳- صندوقهای با مصارف معین شده^{۲۵}

۴- صندوقهای بورس تحصیلی^{۲۶}

۵- صندوقهای وقف سازمانی^{۲۷}

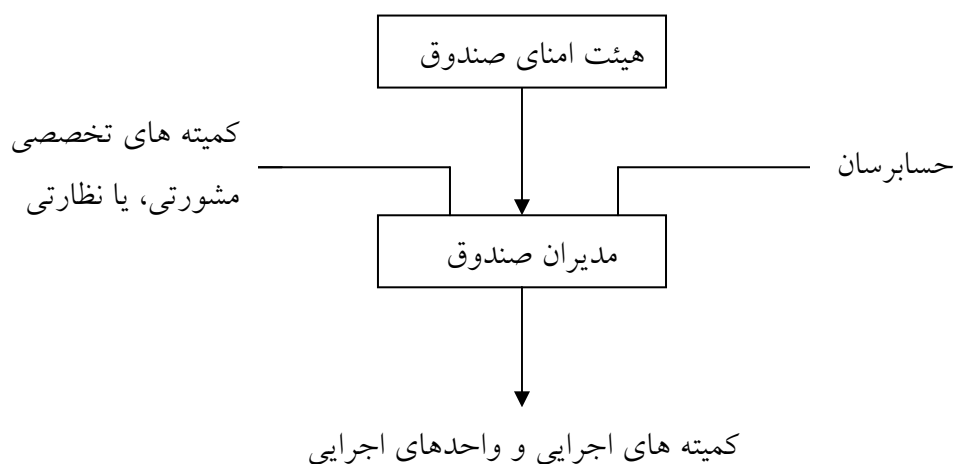
۶- صندوقهای بانظر واقف^{۲۸}

۴- سازمان وقف

سازماندهی وقف در کشورهای مختلف متفاوت است، هر چند که تقریباً در همه جا، دارایی های وقف تحت نظارت هیئت امنایی قرار دارد و توسط مدیرانی اداره می شود. بعضی صندوقهای

وقفی به منابع دریافتی از واقف اولیه محدودند، و در بعضی کشورها، این صندوق ها اجازه دارند از طریق دریافت وجوهات از مردم، بزرگتر هم بشوند. شکل کلی صندوقهای وقفی، خیریه، و... در همه جا کم و بیش به شکل زیر است:

شکل کلی صندوقهای وقفی، خیریه و... در جهان

در اداره سازمانهای وقفی همواره تلاش شده است که حفظ استقلال و شخصیت مستقل وقف مد نظر باشد؛ این سازمان ها بتوانند در عین شفافیت، خودگردان باشند و به استفاده از کمکهای دولتی متمایل نشوند. این مسئله در وقف اسلامی نیز مد نظر قرار گرفته است. در سنت اسلامی نیز استقلال واقف، وقف نامه، و اهداف هر موقوفه مد نظر بوده است و اداره مستقل هر موقوفه تحت ظابطه کلی رعایت مصالح وقف توصیه شده است. این در حالی است که در سالهای اخیر متأسفانه موقوفات کشور با تمرکز بیشتر اداره شده اند و اصول خودگردانی، شخصیت مستقل، و حتی شفافیت اطلاعات به درستی رعایت نشده است.

۵- تخصیص بهینه دارایی ها در صندوقهای وقفی

حضور مؤثر صندوقهای وقفی و مؤسسات خیریه در بازارهای سرمایه جهان بیانگر آن است که این نهادها، دارایی های خود را به شکل دارایی های مالی نگاه می دارند و از بنگاه داری عموماً پرهیز می کنند.

مسئله مهم در مدیریت صندوق، کاربرد مفهوم «خردمندی و عدالت»^{۲۹} است. این مفهوم ضروری می سازد که در اداره دارایی های وقف، بین نیازهای کوتاه و بلند مدت تعادل ایجاد کنیم و با پاسخگویی کامل به نیازهای امروز، پرداختهای آتی را به خطر نیندازیم. در همه صندوقهای وقفی، نیاز به خلق جریان درآمدی پایدار، سیاست اجرایی خاصی را می طلبد. مهم است که مدیران صندوقهای وقف، میان نسلهای مختلف تفاوت قائل نشوند و جریان درآمدی مناسبی برای همه ذینفعان امروز و فردا ایجاد کنند. در کشور ما، این دغدغه نیز به مجموع دل مشغولی های مدیران وقف اضافه می شود که بازده حاصل از دارایی های وقف می باید آن قدر باشد که غیر از تأمین نیازهای قابل پرداخت وقف، تورم را نیز پاسخگو باشد. نوع بازده صندوقهای وقفی می باید آنگونه باشد که غیر از تأمین پرداختهای جاری به ذینفعان وقف، رشد آتی را هم محفوظ بدارد و در واقع بدره^{۳۰} یا سبد سرمایه گذاری با رشد را شکل دهد.

تخصیص بهینه دارایی ها در صندوقهای وقفی ایجاب می کند که موارد زیر بدقت مورد توجه قرار گیرد:

۵-۱. وجوه کافی برای پرداخت به ذینفعان امروز و آینده بدون از بین بردن اصل مال وقف^{۳۱} می باید فراهم شود. همان طور که گفته شد منافع نسل آینده نباید فدای زیاده روی نسل فعلی در مصرف عواید حاصل از صندوق شود.

۵-۲. مهم است که در مؤسسات و صندوقهای وقفی، به طور قاطع تصمیمات سرمایه گذاری را از تصمیمات مصرف منابع مالی جدا کنیم. کسانی که عواید حاصل را بین ذینفعان تقسیم می کنند لزوماً تخصص اداره دارایی ها و انجام سرمایه گذاری را ندارند. تصمیمات سرمایه گذاری صندوق های وقفی و سازمان های خیریه می باید توسط مدیران حرفه ای سرمایه گذاری اخذ شود.

۵-۳. مدیریت وقف در کمتر جایی از دنیا به شکل اداره واحد های تولیدی و بنگاه داری است. صندوقهای وقفی عمدتاً «دارایی های مالی»^{۳۲} را اداره می کنند و با «دارایی های واقعی»^{۳۳}

کاری ندارند. چنین است که معمولاً مؤسسات وقفی در بازار سرمایه کشورها فعال‌اند و در بیشتر کشورها، درصد عمده ای از اوراق بهادار مورد معامله در بورسها متعلق به صندوقهای وقفی است. البته تنها استثناء به «املاک و مستغلات» مربوط می‌شود؛ سازمانهای وقفی غالباً در املاک و مستغلات سرمایه گذاری می‌کنند و این تنها دارایی واقعی است که مورد عمل آنهاست. بنابراین، در جهان وضعیتی همچون ایران که در آن دانشگاهی از محل عواید چند کارخانه اداره می‌شود و خود دانشگاه به بنگاه داری پردازد، کمتر مشاهده می‌شود.

۴-۵. در مدیریت صندوق‌ها گرایش به حفظ ارزش واقعی و حمایت از آن است؛ با عین مال کاری ندارند، بلکه در پی حفظ ارزش آن هستند. به نظر می‌رسد که در این مورد وضعیت ما در ایران، تفاوت عمده ای با جهان دارد. در فقه شیعه، تأکید بر حفظ مال بیشتر است و تبدیل دارایی‌های متعلق به وقف دشوار است، در حالی که اگر اجازه تبدیل داده نشود ارزش دارایی‌ها در طول زمان قابل حفظ نیست. بدین ترتیب به نظر می‌رسد که یکی از وجوه افتراق اساسی بین اداره وقف در غرب و کشور ما در روشی نهفته است که برای ماندگاری وقف اعمال می‌شود. در کشور ما و نیز بسیاری از کشورهای اسلامی، ماندگاری وقف را در حفظ ارزش اقتصادی موقوفه و تحصیل حداکثر منفعت از ارزش‌های اقتصادی نمی‌دانند و بیشتر به حفظ عین دارایی علاقه مندند.

۵-۵. تثبیت درآمد قابل مصرف و خرج کردن از اهداف دیگر مدیریت دارایی‌های وقف است. در همه وقفها، همواره پرداخت روزانه، ماهیانه، یا سالیانه مبالغی ضرورت دارد. از اینرو می‌باید جریان درآمدی (نقدی خروجی) مشخصی وجود داشته باشد تا پاسخگوی جریان مصرف وجوه تثبیت شده و مداوم باشد.

۶-۵. استراتژی تخصیص بهینه دارایی‌ها به گونه ای باید تعیین شود که مطلوبیت مورد انتظار ذینفعان را در هر سال به حداکثر برساند. همان‌طور که گفته شد در این سیاست تخصیص بهینه باید منافع نسل جاری ذینفع از وقف و منافع نسل آتی ذینفع از وقف، هر دو، محفوظ بماند. تعادل بین مصرف جاری و رشد معقول اصل مال وقف شده ضرورت تام دارد. اگر تضاد منافع در نتیجه تخصیص دارایی‌ها ایجاد شود اهداف غیر بهینه دنبال خواهد شد. این تضاد منافع، حاصل آن است که ذینفعان نسل امروز و نسل آینده وقف، نیازهای متفاوتی دارند:

الف- این که جریان مصرف وجوه تثبیت شده و آرام باشد برای ذینفعان نسل امروز و آینده هر دو نیازی اصلی است و تضادی وجود ندارد.

ب- این که جریان درآمدی می باید حداقل به اندازه تورم رشد کند، نیز برای ذینفعان نسل امروز و آینده هر دو نیازی اصلی است.

ج- اما اینکه اصل سرمایه می باید بدرستی حفظ شود، برای ذینفع امروز هدفی فرعی است، در حالی که برای ذینفع نسل آتی هدفی کاملاً اصلی است. اینجاست که تضاد منافع بروز می کنند.

۵-۷. در صورت پذیرش مفهوم وقف داراییهای مالی همچون سایر کشورها، در ایران نیز وقف پول می باید پذیرفته شود، زیرا که این دارایی مالی نماینده ارزش های واقعی است و می تواند در خدمت اهداف وقف باشد.

۵-۸. مسئله استقراض و یا عدم استقراض سازمانها یا صندوقهای وقفی در کشورهای مختلف قانده یکسان ندارند. در بعضی از کشورهای مختلف این نهادهای مالی نمی توانند تسهیلات دریافت کنند، و در پاره ای از کشورها قادرند که از ابزار مختلف تأمین مالی برای پیشبرد مقاصد خود استفاده نمایند. در ایران نیز هنوز ابعاد قانونی و شرعی مسئله مورد بررسی همه جانبه قرار نگرفته است.

۵-۹. بر شخصیت حقوقی رسمی غیر دولتی موقوفات خاص و عام تأکید بسیار شده است. این وضعیت به آنها اجازه می دهد که از نظر مالی خودگردان باشند و همچون سایر نهادهای مالی، توسط کارشناسان و متخصصان مالی اداره شوند و با ارائه گزارشهای مالی مستند و مبتنی بر استانداردهای مالی، شفاف باشند، و به علاوه نظارت کامل دولت بر نحوه عمل خود و رعایت اهداف واقف را بپذیرند.

۶- سیاستهای اجرایی صندوقهای وقفی

معمولاً هر صندوق وقفی مبتنی بر قراردادی است که به آن قرارداد صندوق^{۳۴} می گویند. این قرارداد تعهدات و مقررات صندوق را بیان می کند. در این قرارداد باید اهداف اولیه و اهداف بدیل

واقفان اولیه آمده باشد. اداره‌کنندگان صندوق تلاش می‌کنند که با بکارگیری روش های بازاریابی جدید، واقفان و خیران بیشتری را برای صندوق پیدا کنند.

بنیادهای وقفی که صندوقهای متعدد را اداره می‌کنند غالباً با مدیران سرمایه‌گذاری حرفه‌ای متعددی در تماس‌اند مدیرانی که بتوانند مسئولیت تصمیمات خود را بپذیرند و دائماً مورد ارزیابی قرار بگیرند. معمولاً بنیادها کمیته سرمایه‌گذاری و تامین مالی دارند که به صندوقهای عضو کمک می‌کنند. خدمات مستندسازی، حسابداری، پرداخت، تهیه گزارشهای مالیاتی و غیره جزو خدمات مدیریت وقف است. همه صندوقها در سال حداقل یک بار توسط حسابرسان مستقل، حسابرسی می‌شود. بدین ترتیب، واقفان در وقت خود صرفه‌جویی می‌کنند و در دسرهای قانونی، حسابداری، و مالیاتی را به دیگران می‌سپارند.

بنیاد NIU در سال ۱۹۴۹ شکل گرفته است. طی این مدت، بنیاد ۲۲۵ صندوق وقفی ایجاد کرده است که عواید آن به مصارف تعیین شده توسط واقفان و دانشگاه برسد. مصارف شامل کمک هزینه تحصیلی یا بورس تحصیلی، تدارک منابع کتابخانه‌ای، حمایت مالی از کادر آموزشی و طیف وسیعی از برنامه‌های حمایت از دانشجویان، و فعالیت‌های دانشگاهی و ورزشی آنان بوده است.

برای روشن شدن سیاست‌های اجرایی بنیادها می‌توانیم مثالی بزنیم. بنیاد ناحیه‌ای سیلکان ولی (CFSV) صندوق‌های وقف دهها سازمان خیریه و مؤسسات آموزشی را اداره، و منابع آن‌ها را سرمایه‌گذاری می‌کند. البته، حداقل منابعی که برای تشکیل صندوق قبول می‌کند، ۱۰۰٫۰۰۰ دلار است.

سازمان‌های خیریه می‌توانند از توان سرمایه‌گذاری و تخصص برنامه‌ریزی (CFSV) برای گسترش وقف خود استفاده کنند. (CFSV) مدعی است که به دلیل صرفه‌مقیاس، سازمان‌های خیریه می‌توانند از تنوع سبد سرمایه‌گذاری و هزینه‌های پایین سرمایه‌گذاری آن بنیاد برخوردار شوند. به علاوه (CFSV) می‌تواند کمک‌های اداری و فنی بدهد و حتی به خیران و واقفان اجازه می‌دهد که در امور اجرایی (CFSV) نیز مشارکت کنند.

خدمات (CFSV) شامل موارد زیر است:

- * مدیریت سرمایه گذاری و اندازه گیری عملکرد
  - * کمک های فنی روی اعطای برنامه ریزی شده عواید
  - * ارائه نرم افزار اعطای عواید برای خیریه
  - * مشارکت دادن خیرین در طرح های خیر مشابه
- بیش از ۴۰ سازمان خیریه محلی با اندازه های مختلف با آن بنیاد کار می کنند. (CFSV) مدعی است که به دلیل انتخاب این بنیاد توسط آن مؤسسات خیریه آن است که بنیاد سابقه بازده سرمایه گذاری بسیار مناسب و منافع دیگری به شرح زیر دارد :
- * اعتبار بخشیدن برای جذب خیرین و واقفان جدید به دلیل مدیریت حرفه ای وجوه آنان
  - * نرخ بازده فوق العاده
  - * دستمزد کارگزاری نازل مدیریت سرمایه گذاری بنیاد
  - * روش های خلاق بازاریابی بنیاد
  - * اعطای فرصت های سرمایه گذاری وجوه وسیع تر به صندوقهای وقفی ، و بدین وسیله توزیع ریسک و به حداکثر رساندن بازده به دلیل صدها میلیون دلار سرمایه گذاری بنیاد
- در صورتی که هر صندوق بخواهد به وجوه خود نزد بنیاد اضافه کند ، لازم است که حداقل ۱۰۰۰۰۰ دلار قبلی با مضرب ۱۰۰۰ دلار افزایش یابد. این هدایا و اموال وقفی مستقیم به CFSV داده نمی شود و از طریق موسسه خیریه مربوطه عمل می شود و آن گاه انباشته می شود و به CFSV منتقل می شود. گزارش ماهیانه در مورد عملکرد خود به مؤسسات خیریه می دهد.
- برای اینکه حساب صندوق نزد CFSV افتتاح شود، مراحل کار به شکل زیر ساده شده است:
- ۱- اعضای هیئت مدیره مؤسسه خیریه میزان وجوهی را که قصد دارند بلند مدت سرمایه گذاری شود تعیین می کند .
  - ۲- مؤسسه خیریه عملکرد و سابقه کاری CFSV را مورد بررسی قرار می دهد .
  - ۳- فرم های مربوط به یکی از دو شکل قراردادی صندوق نمایندگی سرمایه گذاری و یا صندوق وقفی سازمانی را پر می کند.

۴- وجوه مؤسسه را به CFSV می فرستد.

برای اینکه تنوع مؤسسات خیریه ای که با CFSV کار می کنند را دریابیم ، کافی است به فهرست صندوقهایی رجوع کنیم که این بنیاد تشکیل داده است. بیشتر صندوقها البته از نوع «صندوق نمایندگی سرمایه گذاری» است و فقط ۶ صندوق از نوع «صندوقهای وقفی سازمانی» است.

در فهرست این دو گروه ، صندوقهایی با ویژگیهای زیر می یابیم:

الف- صندوقهایی که از ارتقای کار مدیریت حمایت می کنند ، از قبیل :

American leadership forum endowment; CEN leadership endowment fund; Sequoia seminar endowment fund; Pursuit of excellence dawes fund; And silicon valley community communications.

ب- صندوقهایی که از مطالعات تاریخ و موزه های منطقه ای خاص حمایت می کنند از قبیل:

California history center endowment; san jose museum of art – knight; Museum of American heritage. Cupertino historical society endowment fund . san jose repertory century fund; And tech Museum of innovation endowment fund

ج- صندوقهایی که از کودکان حمایت می کنند و اهداف آموزش و پرورش دارند از قبیل:

Child advocates fund; Mountain view educational foundation endowment; CSMA student financial aid fund; san juan bautista child development center endowment fund; design response reserve; Family and children services; Resource area for teachers (RAFT); Nora manchester child advocates endowment fund; Girl scouts of santa clara county; Foothill de- anza colleges foundation fund; san jose public library foundation; and children's musical theater endowment fund

د- صندوقهایی که از اهداف کلوب های خاص حمایت می کنند از قبیل :

Gilroy rotary club endowment fund and rotary club of cupertino endowment

و-صندوقهایی که از مطالعات بهداشت و محیط زیست حمایت مالی می کنند، از قبیل:

Healthy city; institute of transpersonal psychology; society of st. vincent de paul; And west valley mission advancement foundation.

۷- فرآیند تشکیل صندوقهای وقفی

مؤسسه خیریه یا واقفان ناچار نیستند که دارایی‌های موضوع وقف یا اعانه را خودشان اداره کنند. آنها می‌توانند از طریق شرکت خدمات مدیریت وقف و اعانه و یا آن چه «بنیاد» نامیده می‌شود، صندوق بزنند و به طور مؤثر، ساده و منعطفی دارایی‌های موضوع وقف را اداره کنند. این بنیاد بدیلی است برای بنیاد یا سازمان مدیریت وقف مستقلی که واقفان ایجاد کنند. بنابراین اشخاص، خانوارها، شرکت‌ها، مؤسسات خیریه ثبت شده و سازمانهای غیر انتفاعی می‌توانند از طریق چنین بنیادهایی صندوق وقف راه بیندازند.

برای تشکیل صندوق وقف مراحل زیر طی می‌شود:

۱- سند، قرارداد یا بیانیه وقف. این سند تعهد بین واقف و مؤسسه ای است که در یافت کننده اموال است. مثلاً قراردادی است که بین خیری و دانشگاه معینی به امضاء می‌رسد.

۲- در این مثال، دانشگاه با امضای سند وقف، از شرکت خدمات مدیریت وقف یا بنیادی در خواست می‌کند که صندوق وقف را تشکیل دهد.

۳- اهداف وقف تعیین می‌شود و مثلاً واقف مشخص می‌کند که مبالغ حاصله باید صرف اعطای بورس تحصیلی به دانشجویان ممتاز شود.

۴- شرکت خدمات مدیریت وقف یا بنیاد حساب‌های وقف را افتتاح می‌کند و وقف یا اعانات را می‌پذیرد.

۵- مدیریت بنیاد اقدامات لازم برای افتتاح حسابها، گزارش به هیئت مدیره و همچنین گروهی که باید با دانشگاه یادشده هماهنگی‌های لازم را به عمل آورند، اقدام می‌کند.

برای اداره وجوه وقف و اعانه از طریق تشکیل صندوقهای سرمایه‌گذاری دو رویه معمول است.

رویه اول آن است که خود واقف دستگاه مستقلی برای اداره وجوه درست کنند که این دستگاه منحصراً دارایی‌های این وقف را اداره کند. به این تشکیلات بنیاد اختصاصی^{۳۵} می‌گویند. این بنیاد صرفاً دارایی‌های واقفان خاصی را با تشکیل صندوق واحد یا صندوقهای متعدد اداره می‌کند. در مورد وقفهای بزرگ مثل بنیاد راکفلر رویه عمل به همین شکل است؛ یا دانشگاههایی که میلیارد ها دلار درآمد وقف دارند، خودشان بنیاد اختصاصی برای اداره این وجوه می‌زنند. اما واقفان کوچکتر صندوق خود را نزد بنیادی تأسیس می‌کنند که اختصاصی نیست، و برای واقفان مختلف صندوقهای مختلف را اداره می‌کند. این بنیاد مرکب از مدیران حرفه‌ای سرمایه‌گذاری است که مدعی اند دارایی‌های واقفان را به بهترین شکل سرمایه‌گذاری می‌کنند.

۸- مطالعه موردی بنیاد فورد

بدون اینکه بخواهیم وارد بحثهای ارزشی شویم و ابعاد سیاسی این بنیاد را بررسی کنیم صرفاً بر مبنای اطلاعات رسمی اعلام شده، تشکیلات و نحوه عمل این بنیاد را توضیح می‌دهیم.

۱-۸. تاریخچه و اهداف اعلام شده بنیاد

تقویت ارزشهای دموکراتیک، کاهش فقر و بی‌عدالتی، توسعه همکاریهای بین‌المللی و بسط دستاوردهای انسانی از جمله اهدافی است که بطور رسمی برای این بنیاد تعریف شده است.

این بنیاد در سال ۱۹۳۶، نخست بعنوان ستاد محلی انسان دوستانه در سطح محلی در ایالت میشیگان آمریکا تشکیل شد. آنگاه در سال ۱۹۵۰ جنبه ملی و بین‌المللی پیدا کرد.

بنیاد فورد بعنوان سازمان غیر انتفاعی، غیر دولتی، و مستقل ثبت شده است و طی سالهای عمر خود حدود ۱۱ میلیارد دلار به شکل کمک هزینه، کمک بلا عوض و قرض الحسنه پرداخت کرده است.

شروع فعالیت این بنیاد از محل منابع مالی هنری فورد مالک شرکت اتومبیل فورد تأمین مالی شده است، اما در حال حاضر این بنیاد در سبد سرمایه‌گذاریهای خود سهام شرکت فورد را ندارد و سهام خود را متنوع کرده است.

۸-۲. مدیریت

تعیین سیاستهای بنیاد به عهده هیئت امنای بنیاد است؛ اجرا بر عهده رئیس و مدیران اجرایی بنیاد در امریکا، افریقا، خاورمیانه، آسیا، آمریکای لاتین، و روسیه می باشد. هیئت امنای بنیاد مرکب از ۱۷ نفر است. بنیاد فورده در عین حال ۱۰ مدیر ارشد اجرایی دارد.

۸-۳. سبد دارایی های بنیاد فورده

در بنیاد فورده، بودجه ریزی مبتنی بر چرخه دو ساله است و در این بودجه، درآمد برابر با ۵/۸٪ ارزش سبد سرمایه گذاری در ۳۶ ماه قبل تعریف و محاسبه می شود (در امریکا به مصارف بالای ۵ درصد ارزش دارایی ها، مالیات تعلق می گیرد).

در پایان سال ۲۰۰۱، ارزش دارایی های بنیاد برابر ۱۰/۷ میلیارد دلار برآورد شده است. این ارزش در پایان سال ۲۰۰۰، برابر ۱۴/۵ میلیارد دلار بوده که بدلیل کاهش قیمتها در بازارهای سرمایه، ارقام در سال ۲۰۰۱ کاهش یافته است.

سبد سرمایه گذاری این بنیاد به شرحی جدول زیر است:

سال ۲۰۰۰		سال ۲۰۰۱		عناصر سبد سرمایه گذاری
درصد از کل	ارزش بازار (میلیون دلار)	درصد از کل	ارزش بازار (میلیون دلار)	
۴۱/۷	۶۰۵۱	۳۹/۳	۴۱۸۷	سهام شرکتهای آمریکایی
۱۲/۲	۱۷۷۱	۱۲/۴	۱۳۲۴	سهام سایر کشورها
۵۳/۹	۷۸۲۲	۵۱/۷	۵۵۱۱	
۲۰/۱	۲۹۰۵	۱۳/۲	۱۴۰۸	سهام شرکتهای خارج از بورس
۷۴/۰	۱۰۷۲۷	۶۴/۹	۶۹۱۸	جمع سهام
۱۵/۲	۲۲۰۸	۲۵/۷	۲۷۳۲	اوراق قرضه آمریکایی
۳/۰	۴۳۳	۲/۰	۲۱۱	اوراق قرضه بین المللی
۷/۸	۱۱۳۰	۷/۴	۷۹۰	سرمایه گذاریهای کوتاه مدت
۲۶/۰	۳۷۷۱	۳۵/۱	۳۷۳۴	جمع اوراق قرضه و ابزار با درآمد ثابت
٪۱۰۰	۱۴۴۹۸	٪۱۰۰	۱۰۶۵۲	کل دارایی ها

۴-۸. پرداختها و درآمدها

کمکهای بلاعوض، وامهای بدون بهره، و تضامین، متناسب با درآمدهای بنیاد، به شرح جدول

زیر بوده است:

درآمدها	سال مالی ۲۰۰۱ (ارقام به میلیون دلار)	سال مالی ۲۰۰۰ (ارقام به میلیون دلار)
سود سهام	۱۰۹	۱۱۱
بهره	۲۳۴	۲۱۰
افزایش ارزش سرمایه گذاری	۶۴۹	۲۱۱۱
کاهش ارزش سرمایه گذاری ها	(۳۱۷۳)	(۱۰۸۴)
جمع درآمدها	(۲۸۸۱)	۳۵۱۶
مخارج		
کمک هزینه ها و کمکهای بلاعوض	۱۶۳	۶۵۳
مصوب	۱۸	۱۶
فعالیت‌های خیریه مستقیم	۵۰	۴۶
برنامه های حمایتی	۹۳۱	۷۱۵
جمع با انجام تعدیلات لازم	۲۵	۲۴
مدیریت عمومی		
ذخیره مالیات فدرال		
جاری	۱۰	۲۳
معوق	(۳۹)	(۱۱)
استهلاک	۸	۷
جمع مخارج	۹۶۳	۸۰۹

در صورتی که ارقام مالی ۱۵ سال گذشته بنیاد را مرور کنیم، به جمع بندی زیر می رسیم توجه شود که دارایی ها دارایی های مالی است:

خلاصه ارقام ۱۵ سال	از سال ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۱
ارزش بازار دارایی ها از	۵۳۰۳ میلیون دلار به ۱۰۶۵۲ میلیون دلار (بالاترین رقم سال ۲۰۰۰ برابر ۱۴/۵ میلیون دلار)
قیمت تمام شده دارایی ها از	۴۲۴۱ میلیون دلار به ۹۹۶۷ میلیون دلار ۴۴۰ میلیون دلار تا ۶۵۰ میلیون دلار
عایدات سرمایه ای از	(بالاترین رقم سال ۲۰۰۰ برابر ۲/۱ میلیارد دلار)
درآمدهای سود سهام و بهره از	۲۵۲ میلیون دلار تا ۳۴۳ میلیون دلار
هزینه فعالیت های مبتنی بر برنامه از	۲۲۹ میلیون دلار تا ۹۳۱ میلیون دلار
هزینه های مدیریتی ، استهلاک و مالیات از	۳۲ میلیون دلار تا ۷۲ میلیون دلار

۸-۵ جمع بندی در مورد بنیاد

بنیاد فورد منابع درآمدی روشنی را بر اساس دارایی های خود تعریف کرده است و طی سالها با حفظ ارزش دارایی ها ، توانسته است که با تخصیص منابع لازم، اهداف وقف را حفظ کند. حفظ عین مال هرگز هدف نبوده است و حفظ ارزش مال دنبال شده است بنیاد فورد نقش برجسته ای در بازار سرمایه آمریکا دارد و دارایی های آن همچون بسیاری از مؤسسات خیریه و وقفی دنیا محدود به دارایی های مالی است و از بنگاه داری و خرید دارایی های واقعی پرهیز می کند.

۹- جمع بندی و نتیجه گیری

نهاد وقف در کشورهای غربی به عنوان نهاد مالی قدرتمند در تجهیز سرمایه برای حل مشکلات اجتماعی، جایگاه مطلوبی دارد. در این کشورها بودجه دانشگاهها عمدتاً از محل صندوقهای وقفی تأمین می شود. این صندوقها ضمن حفظ استقلال و شخصیت مستقل وقف، شفاف و خودگردان هستند و به استفاده از کمکهای دولتی متمایل نیستند. این صندوقها با حسابرسی کاملاً شفاف عمل می نمایند. صندوقهای وقفی در عمل نقش مهمی در بازارهای مالی جهانی دارا

می‌باشند و عمده دارایی‌های آن، دارایی‌های مالی است. متأسفانه در ایران به رغم پشتوانه فرهنگی عمیق و انگیزه‌های قوی دینی، به دلیل برخی موانع موجود از ظرفیتهای بالقوه وقف استفاده نمی‌شود. پیشنهادهای به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱. در شیوه برخورد با مقوله وقف باید بازنگری جدی صورت گیرد.
۲. با توجه به اهمیت وقف در ایجاد اشتغال باید با مقوله وقف به عنوان منبعی برای تشکیل سرمایه مدنظر قرار گیرد.
۳. مدیریت وقف باید مدرنیزه شود و مدیریت حرفه‌ای در وقف حاکم شود.
۴. سیاستهای سرمایه‌گذاری وقف باید از سیاستهای مصرف آن جدا شود.
۵. فهرست دارایی‌های وقفی بطور شفاف به مردم ارائه شود و با اعمال حسابرسی‌های لازم مقوله وقف شفاف شود که این خود جذب منابع وقفی را افزایش می‌دهد.
۶. مسایل فقهی مربوط به وقف با توجه به نیازهای جدید مورد بازنگری قرار گیرد و راهکارهای جدید ارائه شود.
۷. با مدیریت بهینه صندوقهای وقفی، وقف باید به سمت سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مالی حرکت کند.

۱۰- نکات اصلی مطرح شده در مقاله

۱. در فقه شیعه حفظ عین موقوفه ملاک است نه حفظ ارزش موقوفه در حالیکه در کشورهای غربی برعکس است.
۲. در دنیا فقه بسیار گسترده است و بسیاری از دانشگاههای مهم دنیا با عواید ناشی از وقف اداره می‌شوند.
۳. هدف صندوقهای وقف به واقف بستگی دارد و اهداف وقفی متفاوت است.
۴. داراییهای صندوقهای وقفی بسیار متنوع است و عمدتاً در داراییهای مالی، املاک و مستغلات سرمایه‌گذاری می‌کنند و به هیچ وجه بنگاه‌داری نمی‌کنند.

۵. در ایران به دلیل شرایط تورمی باید علاوه بر کسب منفعت موقوفه ارزش موقوفه نیز در مقابل تورم پوشش داده شود.
۶. صندوق وقفی باید وجوه کافی برای ذینفعان امروز و آینده، بدون از بین بردن اصل مال وقفی را فراهم نماید و نباید برای یک نسل زیاده روی نماید.
۷. تصمیمات سرمایه‌گذاری صندوقهای وقفی از مصرف منابع مالی جدا شود.
۸. در مدیریت صندوق وقفی در دنیا، گرایش به حفظ ارزش است با عین مال کاری ندارند.
۹. صندوق وقفی باید درآمد قابل مصرف و خرج کردن وقف را تثبیت نماید.
۱۰. منابع مالی وقف باید بگونه‌ای تخصیص یابد که منافع وقف در سالهای متمادی محفوظ باشد.
۱۱. در ایران وقف پول پذیرفته نیست درحالی‌که در دنیا پذیرفته است زیرا نماینده ارزش واقعی است و می‌تواند در خدمت اهداف وقف باشد.
۱۲. صندوقهای وقفی متعددی که شکل می‌گیرند می‌توانند وجوه وقفی زیادی را برای اهداف خود جذب نمایند.
۱۳. مشکلات وقف در ایران:
  - در صدر اسلام به دلیل نبود اقتصاد پیشرفته، دایره اموال قابل تخصیص وقف کوچک بوده است که باید گسترش یابد.
  - مانع اصلی در گسترش وقف حفظ اصالت است بدون توجه به حفظ ارزش موقوفه.

1. Endowment funds

۲. سید محمد مهدی هاشمی نسب، «امکان سنجی منافع حاصل از اموال موقوفه» پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع). ۱۳۷۰.
۳. شرایع الاسلام، ج. ۲، ص. ۲۱۳، جواهر الکلام، ج. ۲۸، ص. ۱۸.

4. Trust
5. Testamentary Trust
6. Inter Vivos Trust
7. Private Trust
8. Public Trust
9. Clogston Endowment Fund For Students
10. Joel Polsky
11. Standard & Poors 500
12. Venture Capital
13. Common Fund
14. Capital Gain
15. Foundations
16. Community Foundations
17. Endowment Management Services
18. Investment Agency Fund
19. Organizational Endowment Funds
20. Permanent Endowment Funds
21. Term Endowment Funds
22. Nor Folk Foundation
23. Discretionary Funds
24. Field of Interest Funds
25. Designated Funds
26. Scholarship Funds
27. Organizational Endowment Funds
28. Donor Advised Funds
29. Prudence
30. Portfolio
31. Principal Base Corpus
32. Financial Assets
33. Real Assets
34. Fund Agreement
35. Private Foundation